FALSAFA

UDK:111:008 DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss3/a65

TAFAKKUR TARZI VA JAMIYAT MAFKURAVIY TIZIMINING IJTIMOIY TARAQQIYOTGA TA'SIRI

ВЛИЯНИЕ СТИЛЯ МЫШЛЕНИЯ И ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА НА СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ

THE INFLUENCE OF THE STYLE OF THINKING AND THE IDEOLOGICAL SYSTEM OF THE SOCIETY ON THE SOCIAL DEVELOPMENT

Muminova Zarifa Odilovna[1]

[1]**Muminova Zarifa Odilovna** – O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor. Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd)

Annotatsiya

Tadqiqotning maqsadi-ijtimoiy mafkuraning jamiyat ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligiga ta'siri mexanizmini asoslashdir. Ushbu maqsadga erishish jarayonida quyidagi vazifalar hal qilindi: Zamonaviy mafkuralarning mohiyati tadqiq etiladi. Jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarish uchun ijtimoiy mafkuraning ahamiyati asoslab berilgan. Jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarish samaradorligiga ijtimoiy mafkuraning ta'sir mexanizmi shakllandi. Shu munosabat bilan jamiyat ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligiga ijtimoiy mafkuraning ta'siri xususiyatini aniqlash uchun maxsus tadqiqot o'tkazish dolzarbdir. adqiqot jarayonida sinergetikaning nochiziqlilik, tizimli yondashuv metodlaridan, bundan tashqari umumilmiy tadqiqot metodlari bo'lgan, analiz, sintez, mantiqiylik, kabilardan foydalanilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligi ijtimoiy mafkura, ijtimoiy madaniyat, davlatning ijtimoiy faoliyati, ijtimoiy iqtisodiyot, jamiyatning strategik rivojlanishi, ijtimoiy tizim hamda davlat va jamiyat manfaatlarini muvofiqlashtirishni o'z ichiga olgan bir qator omillarga bog'liq[35]*. Bunday yechimlarning amalga oshirilishi jamiyatning progressiv ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga imkon beradi. Bu tubdan muhimdir, chunki ijtimoiy (iqtisodiy va siyosiy) rivojlanish global (ichki va tashqi iqtisodiy) rivojlanish bilan bir qatorda barqaror rivojlanish yo'nalishi va sifatini belgilaydi, natijada mamlakat aholisining turmush darajasi oshadi. Ijtimoiy mafkuraning jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarish samaradorligiga ta'siri mantig'ini tushunish uchun XX asrda rivojlangan asosiy zamonaviy mafkuralarning mohiyati to'g'risida tadqiqot o'tkazildi. Olingan natijalar, o'rganilgan barcha mafkuralardan faqat axloqiy konservatizm va iqtisodiy dinamizm mafkuralari bilan birgalikda harakat qiladigan ijtimoiy determinizm jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi degan xulosaga kelish imkon berdi.*

Аннотация

Цель исследования — обосновать механизм влияния социальной идеологии на эффективность управления социальным развитием общества. В процессе достижения поставленной цели решались следующие задачи: Исследуется сущность современных идеологий. Обосновывается значение социальной идеологии для управления социальным развитием общества. Сформирован механизм влияния социальной идеологии на эффективность управления социальным развитием общества. В связи с этим важно провести специальное исследование по определению характера влияния социальной идеологии на эффективность управления социальным развитием общества. В исследовательском процессе использовались методы нелинейного, системного подхода синергетики, а также общенаучные методы исследования, такие как анализ, синтез, логика и др. Результаты исследования показывают, что эффективность управления социальным развитием общества зависит от ряда факторов, среди которых социальная идеология, социальная культура, социальная активность государства, социальная экономика, стратегическое развитие общества, социальная система и согласование интересов государства и общества. Реализация таких решений позволяет создать необходимые условия для поступательного социального развития общества. Это принципиально важно, поскольку социальное (экономическое и политическое) развитие, наряду с глобальным (внутренним и внешнеэкономическим) развитием, определяет направленность и качество устойчивого развития, в результате которого повышается уровень жизни населения страны. В целях понимания логики влияния социальной идеологии на эффективность управления социальным развитием общества было проведено исследование характера Основные современные идеологии, разработанные в 20 веке. Полученные результаты позволили сделать вывод, что социальный детерминизм, действуя совместно с идеологиями морального консерватизма и экономического динамизма, оказывает существенное влияние на эффективность управления социальным развитием общества.

Abstract

The purpose of the study is to substantiate the mechanism of the influence of social ideology on the effectiveness of managing the social development of society. In the process of achieving this goal, the following tasks were solved: The essence of modern ideologies is studied. The importance of social ideology for managing the social development of society is substantiated. A mechanism for the influence of social ideology on the effectiveness of managing the social development of society has been formed. In this regard, it is important to conduct a special study to determine the nature of the influence of social ideology on the effectiveness of managing the social development of society. In the research process, methods of a non-

linear, systematic approach of synergetics were used, as well as general scientific research methods, such as analysis, synthesis, logic, etc. The results of the study show that the effectiveness of managing the social development of a society depends on a number of factors, including social ideology, social culture, social activity of the state, social economy, strategic development of society, social system and coordination of interests of the state and society. The implementation of the solution allows creating the necessary conditions for the social development of society. This is fundamentally important, since social (economic and political) development in combination with global (domestic and foreign economic) development determines the correctness and quality of sustainable development, and the result is an increase in the standard of living of the population. In order to understand the logic of the influence of social ideology on the effectiveness of managing the social development of society, a study was conducted on the nature of the main modern ideologies developed in the 20th century. The results obtained led to the conclusion that social determinism, acting in conjunction with the ideologies of moral conservatism and economic dynamism, has a significant impact on the effectiveness of managing the social development of society.

Kalit so'lar: *tafakkur, mafkura, tizim, ijtimoiy determinizm, axloqiy konservatizm, rivojlanish, taraqqiyot, ijtimoiy qadriyatlar.*

Ключевые слова: *мышление, идеология, система, социальный детерминизм, моральный консерватизм, развитие, прогресс, социальные ценности.*

Key words: *thinking, ideology, system, social determinism, moral conservatism, devolopment, progress, social values.*

KIRISH

XX asr o'rtalarida G'arbiy Yevropa ilmiy doiralarida "jamoatchilik fikrini deideologizatsiya qilish" deb atalgan fanda obyektivlik va xolislikni o'rnatish g'oyasi keng tarqaldi. Ushbu konsepsiyaning paydo bo'lishi mafkuraviy dogmalarni ilmiy g'oyalar bilan almashtirishga olib keldi. Mafkuralarga umumiy shubha va ishonchsizlik asosan kapitalistik va sotsialistik tizimlarning qarama-qarshiligi bilan bog'liq edi. Jahon sotsializm tizimining qulashi va tegishli mafkuraning qulashi postsovet hududida deideologizatsiyaning kuchayishiga olib keldi.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, jamiyatning ijtimoiy taraqqiyoti taraqqiyot yo'nalishini belgilovchi g'oyaviy asossizgina mumkin emas. Bundan tashqari, jamiyatning ijtimoiy rivojlanishi o'z-o'zidan sodir bo'lmaydi. Bu davlat tomonidan boshqariladigan ta'sirning natijasidir, bu ham tegishli mafkura bilan belgilanadi. Ijtimoiy mafkura boshqaruvning harakatlantiruvchi kuchi sifatida davlatning boshqaruv ta'sirini tuzishga, uning manfaatlari va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirishga yordam beradi, jamiyatning ijtimoiy rivojlanish jarayonini optimaIlashtiradi. Mafkuraning boshqaruv samaradorligiga ta'sirining ahamiyati shunchalik kattaki, u jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarishda mafkuraning ma'lum bir hodisasi haqida gapirishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ilmiy va ixtisoslashgan adabiyotlarda mafkura va menejment sintezi masalalariga katta e'tibor beriladi. So'nggi yillarda turli xil mavzularga bag'ishlangan asarlar nashr etildi. Bu borada quyidagi nashrlar e'tiborga loyiq: V.R.Feldman, S.P.Zuyeva, A.V.Mironov, G.P.Xorina, V.A.Sheshin, M.A.Slatenkov, I.V.Merzlyakova, va boshqalar. Ushbu mualliflarning aksariyat asarlari mafkuraning davlat uchun ahamiyati, uning jamiyat ijtimoiy taraqqiyotidagi o'rni tahliliga bag'ishlangan. Shu bilan birga, mafkuraning boshqaruv samaradorligiga ta'siri muammosiga yetarlicha e'tibor berilmagan, uning yechimi asosan davlat institutlari va umuman jamiyat rivojlanishidagi muvaffaqiyatni belgilaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ijtimoiy mafkuraning jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarish samaradorligiga ta'siri mantig'ini tushunish XX asrda rivojlangan asosiy zamonaviy mafkuralarning mohiyatini o'rganishni talab qiladi. Olingan natijalar nafaqat mafkuraning jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarish to'g'risidagi g'oyalar tizimidagi o'rnini aniqlashga imkon beradi, balki ijtimoiy mafkura (ijtimoiy determinizm) uyg'unlashgan jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarishning tizimli modelini shakllantirishga imkon beradi, uning mazmuni jamiyatimizga xos bo'lgan mentalitet va dunyoqarashni eng aniq aks ettiradi. Tarixiy ketma-ketlik va uzluksizlik tamoyillariga asoslangan zamonaviy mafkuralar mohiyatini o'rganish mantiqi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Zamonaviy mafkuralar mohiyatini o'rganish mantiqi

Ideologiya	Xarakteristika	Ijtimoiy menejment samaradorligiga ta'sir darajasi
Anarxizm	Siyosiy falsafa, insonning inson ustidan har qanday majburiy nazorati va kuchini yo'q qilishni targ'ib qiluvchi nazariyalar va	Bunday ta'sir yo'q.

	qarashlarni o‘zida mujassam etgan mafkura.	
Konservatizm	An’anaviy qadriyatlar va buyruqlarga, ijtimoiy yoki diniy ta’limotlarga mafkuraviy rioya qilish. Mavjud davlat va jamoat tartibining qadr-qimmatini ta’kidlaydi va ekstremizm deb qaraladigan tub islohotlarni rad etadi.	Past. Hayotiy qarorlarni qabul qilish jarayonida xavf mavjudligi bilan bog‘liq ijodiy prinsipni e’tiborsiz qoldirish tufayli.
Demokratiya	Demokratiya-bu inson erkinligini kengaytirish va huquqiy asosga kiritishga qaratilgan siyosiy mafkuraning bir turi. Oxlokratiyaning shakllanishiga ko‘maklashadi.	Past. Demokratiya mamlakat tashqi boshqaruvining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.
Liberalizm	Liberalizm-bu inson huquqlari va shaxs erkinliklari daxlsizligini e’lon qiladigan falsafiy va ijtimoiy-siyosiy tendensiya. Davlatning iqtisodiyotga aralashuvini minimallashtirish va bozorning o‘zini o‘zi boshqarish zarurligini asoslaydi.	Past. Liberalizm mamlakat tashqi boshqaruvining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.
Kapitalizm	Kapitalizm-bu xususiy mulk, universal huquqiy tenglik va tadbirkorlik erkinligini e’lon qiladigan ijtimoiy mafkura. Jamiyatda pulning kuchini ta’minlaydi.	Past. Kapitalizm mamlakat tashqi boshqaruvining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.
Sotsializm	Sotsializm-davlat mulki yoki mulk va tabiiy resurslar ustidan jamoatchilik nazoratini talab qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy ta’limot.	Davlat va jamiyat manfaatlarini muvofiqlashtirish zarurligiga e’tiborsizlik tufayli past.
Rasizm	U inson irqlari, millatlarining jismoniy va ruhiy tengsizligi va irqiy farqlarning tarix va madaniyatga hal qiluvchi ta’siri to‘g‘risidagi qoidalarga asoslangan qarashlar to‘plami sifatida ishlaydi.	Ikkinchisining “yuqori” va “quyi” irqlarga bo‘linishi tufayli davlat va jamiyat manfaatlarini muvofiqlashtirishning iloji yo‘qligi sababli past.
Natsizm	Bu ijtimoiy tartibni oqlaydigan mafkura, uning asosi sotsializm, o‘ta millatchilik va irqchilikning simbiozidir. Amalga oshirish vositasi tajovuz va genotsiddir.	Hokimiyatning totalitar terroristik usullaridan foydalanish, shuningdek, barcha millatlarning foydalilik darajasiga ko‘ra gradatsiyasi tufayli past.
Natsionalizm	Mafkura, uning asosiy prinsipi millatning ijtimoiy birlikning eng yuqori shakli sifatida qadrlanishi, uning davlatni shakllantirish jarayonidagi ustunligi haqidagi tezisdir.	Milliy dushmanlikni qo‘zg‘atish muhitida imkonsiz bo‘lib qoladigan ijtimoiy konsolidatsiyaning yetishmasligi tufayli past.
Gumanizm	Odamlar o‘z hayotlarining mazmuni va shaklini aniqlash huquqiga va burchiga ega ekanligini ta’kidlaydigan demokratik, axloqiy hayotiy pozitsiyadir. Gumanizm teistik emas va dunyoning g‘ayritabiiy ko‘rinishini qabul qilmaydi.	Jamiyat hayotining asosiy maqsadi — barqaror rivojlanishni ta’minlashning rad etilishi tufayli past.
Ijtimoiy determinizm	Bu ijtimoiy ong darajasini aks ettiruvchi va ijtimoiy ideallar, me’yorlar va qadriyatlar tizimini aks ettiruvchi ijtimoiy-falsafiy kategoriya bo‘lib, uning asosida o‘zaro bog‘liq va o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan gumanitar, bozor, moliyaviy, huquqiy va ishlab chiqarishni rag‘batlantirish barcha jamiyat qadriyatlari qatlamlarida adolat va ijtimoiy farovonlikning o‘sishini ta’minlash uchun shakllanadi.	Yuqori. Jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo‘shadi, bu gumanitar, bozor, moliyaviy, huquqiy va sanoat sohalarida aks etadi.
Iqtisodiy dinamizm	Iqtisodiy dinamizm mafkurasi bu iqtisodiy munosabatlarni belgilaydigan, o‘rnatadigan va tartibga soladigan va ularning harakatchanligini, jamiyat iqtisodiy rivojlanishining tezkorligini aks ettiradigan	Yuqori. Iqtisodiy dinamizm iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga eng samarali tarzda erishish uchun sharoit yaratishga imkon beradi.

	ideallar, me'yorlar va qadriyatlar majmui.	
Axloqiy konservatizm	Bu an'anaviy qadriyatlar va buyruqlarga sodiqlikni ifodalovchi konseptual shakllangan qarashlar va g'oyalar tizimi bo'lib, unda odamlarning haqiqatga va bir-biriga bo'lgan munosabati amalga oshiriladi va baholanadi, shuningdek jamiyatda mavjud bo'lgan hukmronlik va hokimiyat shakllari sanksiyalanadi.	Yuqori. Axloqiy konservatizm jamiyatning asosli ideallar, me'yorlar va qadriyatlar asosida siyosiy rivojlanish maqsadlariga erishish istagini ta'minlash uchun zarur shartlarni shakllantiradi.

Yuqoridagi sharhdan ko'rinib turibdiki, mavjud mafkuralarning jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarish samaradorligiga ta'sir darajasi bir qator sabablarga ko'ra ahamiyatsiz. Buning asosiy sababi shundaki, jamoat ongiga ta'sir ko'rsatadigan ushbu mafkuralar jamiyatning yetarli bo'lmagan dunyoqarashini shakllantiradi, natijada ular atrofdagi voqelikni obyektiv baholay olmaydilar hamda oqilona va maqsadga muvofiq qarorlar qabul qila olmaydilar. Ammo aynan mafkuraning asosiy tarkibiy qismlari — odamlarning hayotiy faoliyatini rag'batlantiradigan, jamiyatning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiradigan va uning ijtimoiy rivojlanishining muvaffaqiyatini ta'minlaydigan barcha ideallar, me'yorlar va qadriyatlar — harakatlar, fikrlar, kayfiyatlarning ma'lum bir mazmunini shakllantirish va davlatdan jamiyatga o'tkazishning eng qulay va universal usulini ifodalaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni shakllantirishga imkon berdi: 1. Ijtimoiy mafkuraning jamiyat ijtimoiy taraqqiyotini boshqarish samaradorligiga ta'siri mantig'ini tushunish uchun XX asrda rivojlangan asosiy zamonaviy mafkuralarning mohiyati to'g'risida tadqiqot o'tkazildi. 2. Olingan natijalar, o'rganilgan barcha mafkuralardan faqat axloqiy konservatizm va iqtisodiy dinamizm mafkuralari bilan birgalikda harakat qiladigan ijtimoiy determinizm jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi degan xulosaga kelishimizga imkon berdi. 3. O'rnatilgan munosabatlar ushbu mafkuraning jamiyat ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligiga ta'sirining mohiyatini aks ettiruvchi ijtimoiy determinizmning tizimli modelini shakllantirishga imkon beradi. Ushbu ta'sir mexanizmi ijtimoiy qadriyatlar, me'yorlar va qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ideallar, me'yorlar va qadriyatlarga rioya qilish jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini boshqarish samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar yig'indisini umumlashtirish va O'zbekistonning ijtimoiy rivojlanishiga davlatning nazorat ta'sirini amalga oshirish mexanizmi bo'lgan tegishli konseptual modelni ishlab chiqish ushbu yo'nalishda keyingi tadqiqotlarning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Василькова В.В Порядок и хаос в развитии социальных систем. С.Пб. 1999 г. С 483
2. Карл Поппер. Открытое общество и его враги. М., 1992г. С. 84
3. Киселов Г.С Свобода и эволюция. Вопросы философии. 2005г №10 С14
4. Моисеев, Н. Н. Современный рационализм и мировоззренческие парадигмы // Общественные науки и современность. – 1994. – № 3. – С. 77–87.
5. Муминова З.О. Маънавий борлиқнинг синергетик таҳлили. – Самарқанд: Зарафшон, 2016. – 204 б.
6. Муминова З.О. Атрибутивные свойства духовного мира человека // Universum: Общественные науки. - Москва: 2014. №3.
7. Муминова З.О. Свобода – одно из неотъемлемых свойств духовного мира человека // Self-realization of potential of a personality in modern society. Prague. 2014.
8. Муминова З.О.Синергетический анализ духовного бытия человека // Credo new. – Санкт-Питербург: 2015. №2
9. Muminova Z.O. Factors that forms human beyings moral beying // The USA journal of applied sciences. NY.2015. №2.
10. Muminova Z.O. Spiritual moral beying of humans in the sinergetik context // Austrian journal of humanities and social sciences. 2015/№3.
11. Muminova Z.O. Objective and subjective factors that forms humans moral beying // Theoritical and applied science. Philadelphiya, USA. 2016. №2
12. Пригожин, И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. – № 6. С. 46–57
13. Урманцев Н. М. Свобода общество и человека: аспекты самоорганизации. Философия и общество, № 4, октябрь – декабрь 2007 68–82.
14. Янч, Э. Самоорганизующаяся Вселенная. Введение и обзор: рождение парадигмы из метафлуктуации // Общественные науки и современность. – 1991. – № 1. – С. 143–158.